

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ФО З ПОЗИЦІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядаються особливості розкриття національно-культурного змісту ФО з позицій лінгвокультурологічного підходу. Лінгвокультурологічний підхід базується на системному вивченні проблеми мова — культура, тому тут збігаються інтереси всіх наук про людину, адже ідея мова — культура інтегрує дисципліни, що вивчають людину поза її мовою. Мова є головною формою вираження та існування національної культури, виступає засобом реалізації внутрішньої форми вираження культури.

Ключові слова: національно-культурний зміст, лінгвокультурологічний підхід, денотативний аспект, культурна інформація, семиотична система.

В статье рассматриваются особенности раскрытия национально-культурного смысла ФЕ с позиций лингвокультурологического подхода. Лингвокультурологический подход базируется на системном изучении проблемы язык — культура, поэтому здесь интересы всех наук о человеке, ведь идея язык — культура интегрирует дисциплины, которые изучают человека вне его языка. Язык является главной формой выражения и существования национальной культуры, выступает средством реализации внутренней формы выражения культуры.

Ключевые слова: национально-культурологический смысл, лингвокультурологический подход, денотативный аспект, культурная информация, семиотичная система.

The article deals with the peculiarities of revealing the national cultural content of phraseological units on the ground of the linguistic-culturological approach. The linguistic-culturological approach is based on the systematic study of the language — culture problem, thus the interests of all Humanities coincide here as far as the language — culture idea integrates all branches of science that study Man beyond language. Language is the main form of the expression and existence of national culture, it functions as the means of the inner form of culture expression realization.

Key words: national cultural content, linguistic-culturological approach, denotative aspect, cultural information, semiotic system.

Постановка проблеми. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеології спрямований на дослідження співвіднесення фразеологізмів та знаків культури, у зв'язку з чим актуалізується значення системи еталонів, символів, стереотипів тощо для опису культурно-національної специфіки фразеологічної системи. Оскільки кожний носій мови є і носієм культури, мовні знаки набувають здатності виконувати функцію знаків культури і таким чином є засобом представлення основних установок культури. Саме тому мова здатна відображати культурно-національну ментальність її носіїв [3: 63]. Теза про єдність мови і культури дозволяє розглядати спілкування з носіями мови не тільки як обмін інформацією за допомогою засобів мови, але і як діалог відповідних культур. Такий підхід зумовлює необхідність дослідження кумулятивної, культурно-інформативної функції фразеологізмів, тобто, їхньої здатності накопичення і закріплення у своїй семантичній структурі багатства суспільного досвіду багатьох поколінь людей, особливостей національно-культурного світобачення і світорозуміння.

Актуальність статті зумовлена антропоцентричним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на розкриття національно-культурного змісту ФО саме з позицій лінгвокультурологічного аспекту.

Аналіз останніх джерел. Розкриваючи національно-культурний зміст ФО з позицій лінгвокраїнознавчого, контрастивного та когнітивного підходів, які характеризуються виявленням безеквівалентних екстралінгвальних факторів, відображених у фразеологічних одиницях та виявленням структурно-семантичних особливостей міжмовних фразеологічних аналогів, а також когнітивним відображення ментальності й культури в мові, ми зупинимось на розумінні національно-культурного змісту ФО з позицій лінгвокультурологічного підходу, оскільки національно-культурний образ ФО найповніше виражається саме в лексико-семантичній системі мови. На думку А. Вежицької, засобами вираження культурної конотації є ключові слова, що знаходяться у центрі ФО. Вони функціонують у фразеологізмах як виразники центральних для певної сфери культури властивостей та можуть “привести нас у серцевину цілого комплексу цінностей та настанов” [2: 38]. Оскільки саме ціннісна картина світу, концептосфера національної мови визнаються у лінгвокультурології центром духовної культури, необхідним стає аналіз її ключових термінів, важливих для світосприйняття носіїв мови. На сучасному етапі

розвитку мовознавчої науки існує багато лінгвокультурологічних досліджень базових концептів культури. На матеріалі української мови досліджувались концепти СУМЛІННЯ, СОВІСТЬ, ПРАЦЯ (Т. В. Радзівєвська); на матеріалі німецької — концепт ORDNUNG (А. М. Приходько); велика увага культурним концептам приділяється проблемною групою “Логічний аналіз мови”, де на матеріалі російської мови аналізувались концепти СТЫД, СОВЕСТЬ (Н. Д. Арутюнова, О. В. Урисон), ВИНА (О. В. Падучева) та інші. Теорію культурних концептів розвивають А. Вежицька і Ю. С. Степанов, який вважає концепт культурно-ментально-мовним утворенням і визначає його як свого роду “згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини” [3: 40–41]. Автори намагаються виявити для окремих універсальних понять будь-якої культури їх національний образ, зафіксований у наївній картині світу. Залучення фразеологічного матеріалу, дослідження внутрішньої форми фразеологізму як засобу розуміння змісту аналізованого концепту культури є характерною рисою праць цього напрямку.

Мета: розкриття національно-культурної конотації фразеологічних одиниць з позицій їх семантичної інформації у семантичному просторі культурного знання.

Об’єкт: становлять ФО німецької та української мов, національно-культурний образ яких характеризується з позицій лінгвокультурології.

Пошук нових шляхів дослідження мови і культури зумовив усвідомлення необхідності лінгвістичного аналізу національної ментальності, коли у процесі зіставлення виявляється концептуальний зміст мовних одиниць, які відображають специфічний тип сприйняття навколишнього світу та традицій національної культури. Поняття культурної конотації — є базовим для лінгвокультурології. Стосовно фразеологічних одиниць як знаків вторинної номінації, характерною рисою яких є образно-ситуативна мотивованість, безпосередньо пов’язана із світобаченням народу — носія мови, засобом втілення культурно-національної специфіки є образна основа, а способом указати на цю специфіку є інтерпретація образної основи у знаковому культурно-національному просторі певної мовної спільноти [7: 214]. У результаті такої інтерпретації, зокрема, виявляється культурно-національний смисл і характер ФО української мови, що містять гастрономію *сало* — символ чогось принадного, хорошого, корисного: *як салом по губах кому* — “кому-н. приємно, радісно”; *як салом помазав кого* — “догодив, зробив що-н. приємне” [6: 628; 5: 130].

Фразеологізми мають позитивну конотацію, що зумовлено традиціями української кулінарії, де на першому місці стоїть солоне свиняче сало, улюблена приправа українців [2: 146]. Такої ж думки дотримується А. В. Маслова, яка вважає, що культурна конотація фразеологізмів визначається цінностями певної культури і виникає як результат інтерпретації асоціативно-образної основи ФО через співвіднесення її з культурно-національними стереотипами [1: 55]. Фразеологічні одиниці містять національно-культурну інформацію, зберігають і відтворюють менталітет і культуру етносу. Оскільки річки, по яких кораблі підходили до німецьких портів (найбільші з них — Гамбург і Бремен), відносно мілкі, це зумовлювало невелике осідання кораблів. Можна припустити, що саме цей факт пояснює асиметрію числової символіки у відповідниках-традиційних побажаннях морякам щасливого плавання: нім. *jmdm. drei Fuß Wasser unterm Kiel wünschen* порівняно з укр. *сім футів під кілем* [6]. Зазначимо також, що українська ФО зазнала генералізації значення, оскільки ця одиниця вживається як усталена форма побажання успіху й удачі взагалі. Очевидно, в українському етносі відсутні асоціації *фута* з морем. Морське судноплавство в Україні не було розвинене, що вплинуло на генералізацію значення лінгвокультуреми *сім футів під кілем*, а саме — втрату диференційної семи, пов'язаної з морем.

План вираження фразеологічних одиниць, а також закріплені за ним культурні конотації самі стають знанням, тобто джерелом когнітивного освоєння. У системі характерних для мови образів, еталонів, стереотипів, міфологем, символів опредмечується світобачення народу, що усвідомлюється в контексті культурних традицій. Саме така співвіднесеність зумовлює те, що мова не тільки відображає дійсність у формі наївної картини світу та виражає відношення до її фрагментів з позицій ціннісної картини світу, але і відтворює із покоління в покоління культурно-національні традиції етносу. Фразеологічний склад мови відіграє особливу роль у такій трансляції культурно-національного самоусвідомлення народу, оскільки в образному змісті одиниць втілюється культурно-національне розуміння світу. Але, як зазначає В. М. Телія, тільки при співвіднесенні самого образного змісту, що виявляється у буквальному розумінні фразеологізмів, з категоріями, концептами, міфологемами, стереотипами і еталонами національної культури та його інтерпретації в цьому просторі матеріальної, соціальної або духовної культури відкривається і культурно значущий смисл самого образу [4: 231].

Висновки. Розкриття національно-культурного змісту ФО у нашому дослідженні здійснюється з позицій лінгвокультурологічної семантики.

З точки зору лінгвокультурологічного аспекту культурно-національна специфіка фразеологізмів вбачається в тому, що вони містять комплекс найвіщих уявлень носіїв мови про певний еталон, стереотип, концепт національної культури. Для лінгвокультурології базовим є: 1) поняття культурної конотації; 2) образно-ситуативна мотивованість, безпосередньо пов'язана із світобаченням народу — носія мови; 3) втілення культурно-національної специфіки, а способом указати на цю специфіку є інтерпретація образної основи у знаково-культурно-національному просторі.

В сучасній лінгвістиці лінгвокультурологічна парадигма тісно пов'язана з когнітивно-інтерпретаційною парадигмою дослідження, в аспекті якої фразеологічна одиниця розуміється як мікротекст, що структурується в процесі інтерпретації носієм мови усіх типів семантичної інформації фразеологізму у семантичному просторі культурного знання, що належить суб'єкту мовного спілкування. У межах зазначеної парадигми виокремлюються такі типи когнітивних процедур, що співпадають з макрокомпонентами значення ФО: 1) денотативна обробка, що оперує знаннями про властивості позначуваного; 2) оцінна — інтерпретація позначуваного з позицій ціннісної картини світу; 3) мотиваційна — операції з уявними гештальт-структурами; 4) емотивна — емоційно-оцінна реакція на образну гештальт-структуру як відбиток емоцій, що були пережиті; 5) стилістична — операції соціального маркування умов мовлення.

Перспективи подальших досліджень. Розкриваючи національно-культурний зміст ФО з позицій лінгвокультурологічного підходу, а також його розуміння з позицій лінгвокраїнознавства, контрастивного та когнітивного підходів, було б доцільно у нашій подальшій розвідці зупинитись на лінгвокультурологічних засадах вивчення ФО, зазначити етнолінгвістичні та лінгвоконцептологічні витоки лінгвокультурології, а також перспективи становлення зіставної лінгвокультурології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Валентина Авраамовна Маслова. — М. : Изд. центр "Академия", 2001. — 208 с.
2. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. — М.: Яз. славянской культуры, 2001. — 287 с.

3. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов: 2-е изд., испр. и доп. — М. : Академический проект, 2001. — 990 с.
4. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. — М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. — 288 с.
5. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. — К. : Наукова думка, 2003. — 1104 с.
6. Юрченко О. С., Івченко А. О. Словник стійких народних порівнянь. — Харків: Основа, 1993. — 176 с.
7. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография. — М.: Наука, 1991. — 507 с.

Стаття надійшла до редакції 27.02.14